
Om Oprindelsen til den danske Konges Brev til at have en Postanstalt i Hamborg.

af
Profesør H. W. Belschow.

(Skrevet i Mai 1849).

Francesco de Tassio († 1517) er ikke, som det saa ofte er blevet sagt, Opfinder af Postvæsenet, eller den, der først indførte (1516) Postbefordring i Tyskland.¹⁾ En fælleds Befordring af Breve og Smaapakker imellem Nordtysklands Handelssteder og imellem disse og de preussiske paa den ene, de nederlandske paa den anden Side ved gaaende, senere ogsaa paa enkelte Steder ved ridende Bud er ældre, maaskee endog meget ældre, end dette Tidspunkt. Men da disse Befordringsmidler oprindeligen vare aldeles private, saa kunne vi ikkun vente at finde saa og ufuldstændige Efterretninger om denne Institutions første Opkomst. Det var ikke førend Trangen til en regelmæssig og sikker Brevbefordring havde udvidet sig i den Grad, at det enkelte Brev maatte kunne befordres for en, i Forhold til tidligere Fordringer, billig Betaling, og Brevbefordrerne desuagtet, formedelst Brevenes Mængde have en klæffelig Indtægt, at Tyrigheden blandede sig i disse Affairer, og til de Corresponderendes Lære vaagede over, at Brevbefordringen kun overlodes paalidelige Bud, og at en, i Forhold til Beilængden, passende Lære for hvert enkelt Brevs Befors-

---

¹⁾ W. H. Matthias ib. Posten u. Postregale, I. 111, 153—158, 161—164.

dring faſtfatted. Deſuagtet vedblev ſelve Brevbefordringen paa mange Steder endnu fremdeles at være en privat Entreprife, imedens paa andre Steder Fyrſten eller Regjeringen tiltog ſig Ret til for egen Regning at ordne denne Befordring, og ſaaledes gjorde den til et Regale. I denne Periode, da Brevbefordringen i mange tydiſke Rigslehn gik over fra en privat Entreprife til at være en Statsanſtalt, fik Keiſer Rudolph II. iſinde at erklære (ved Patent af 16de Juni 1595) den hidtilværende ſpanſk-burgundiſke General-Postmeſter Leonhard v. Taxis (der, ſom ſaadan, allerede forhen, ligesom ſine Forgjængere af ſamme Huus, havde havt uhindret Gjennempaſſage for ſine Poſter fra Nederlandene til Italien og tilbage igjennem de tydiſke Rigsſtænders Lande) for Rigs-General-Postmeſter i Tydſkland, og ophøiede tillige denne italieniſke Slægt i den tydiſke Rigs-Friherreſtand.²⁾ Rudolphs Broder og Efterfølger, Keiſer Matthias gik endnu videre, idet han 27de Juli 1615 forlehuede Leonhards Son Lamoral v. Taxis med Rigs-Arve-General-Postmeſterembedet i Tydſkland og Nederlandene. Keiſeren havde viſtnok god Grund til at ſønſke Poſtvæſenets Ordning og Overbeſtyrelſe for hele Riget i een Mandſ Hænder, da en regelmæſſig, hurtig og paalidelig Befordring af Breve og Smaa-paſker igjennem den ſtore Mangfoldighed af ſmaa Rigsgebeter paa anden Maade ſyntes at være umulig. Men de Rigsſtænder, ſom havde tilegnet ſig Beſtyrelſen og Indtægten af denne Befordring, forſaavidt den gik igjennem deres Land, anſaae med Rette denne Forlehnung for et uretmæſſigt Indgreb i deres Regalret.³⁾ Sagen fik et ſaameget mere lovſtridigt Udſeende, ſom Keiſeren anſaae ſig berettiget til, udtryffeligen at unddrage

²⁾ Matthias I. 106, II. 269.

³⁾ Matthias I. 116 ſgg., II. 269 ſgg.

de østerrigske Lande fra Rigsarvepostmesterens Omraade. Derfor blev den Huset Thurn og Taxis forlehnedes Postbefordringsret ingensinde fuldstændigen sat igjennem i de tydske Rigsstænders Lande. Imidlertid 1) alle geistlige Rigsstænder og Rigsstæderne underkastede sig Keiserens Villie, indremmede 2) andre Rigsstænder (Baden, Würtemberg, Bayern og a.) Tydsfflands Overhoved vel Ret til at anlægge og underholde Postbefordringer i deres Lande, men ansaae sig derhos ogsaa selv berettigede til at oprette egne Landposter ved Siden af hine, endog paa de samme Router. Endeel Rigsstænder (Brandenburg, Sachsen, Brunsvig-Lüneburg, Hessen o. a.) vilde derimod 3) slet ikke indromme Keiseren nogen Postret i deres Lande⁴⁾. I Nordtydsffland og en Deel af Mellemtydsffland fik saaledes de tariffede Postbefordringer ikke meget Raaderum, mere derimod i Sydtydsffland, og meest i Rhinegnene. Vel havde de tariffede Postanstalter fremskudt deres Forposter til Hamborg og Bremen; men igjennem de tilgrændsende (endog geistlige) Rigsgebeter paa en lang Strækning var der kun indrommet de tariffede Poster fri Cours ad to Hovedveie, deels mod S. V. til Belgien, deels mod S. til Sydtydsffland, men uden Siderouter⁵⁾. De geistlige Fyrster og Rigsstæderne, der foiede sig efter den keiserlige Befaling, ansaae altsaa ikke Postbefordringen som et dem tilkommende Regale. De lode derfor de tariffede Rigspostamter skatte og valte efter Godtbefindende, og man tillod ogsaa Nabofyrster uden Modsigelse at føre Poster igjennem deres Lande og der at oprette Stationer. Saaledes fandtes i Stiftet Hildesheim baade brandenburgske, hannoverske og brunsvigske, i Stifterne Paderborn og Münster baade hessiske,

⁴⁾ Matthias II. 263 fg.

⁵⁾ Matthias I. 132.

sachsiske, brandenburgske og hannoverske Postanstalter med derved ansatte Embedsmænd⁶⁾. Churfyrsten af Brandenburg havde endog en Tid Stationer for sine Poster i Brunsvig og Hannover⁷⁾ saavelsom i det Chursachsiske⁸⁾. Det er heraf klart, at der tidligere, navnlig i det 17de Aarh., i en Mængde tydske Rigsgebetet og Stæder fandtes (foruden den taxiste Post) flere fremmede Postcommisfaires eller Factorer (nu Postmestere), som modtog de med vedkommende Post tilsendte Breve og Packer, uddeelte dem, som vare bestemte til Stedet, og sendte de øvrige videre. I de Gebeter, hvis Regjering slet ikke befattede sig med Postvæsenet, hvor altsaa fandtes flere forskjellige private eller af andre Stænder underholdte Befordringsanstalter, var det nødvendigt at have saadanne egne eller for flere fælleds Agenter⁹⁾, og Tilladelsen dertil var neppe vanskelig at erholde; men hvor Regjeringen selv havde oprettet Landposter tildelees vistnok denne Ret kun i ganske sjæregne Tilfælde, og da kun paa meget indskrænkende Vilkaar.

Hamborg hørte til de Rigsstænders Klasse, hvis Regjering ikke befattede sig med Postbefordring. Det er først i den nyeste Tid at Regjeringen betragter denne som et Regale, og har gjort den til en Statsag, forsaavidt den ikke fra en tidligere Tid var i fremmede Regjeringers Besiddelse. Indtil 1821 var derimod det hamborgske Postvæsen deels i Privatpersoners Hænder, deels fremmede Stater undergivet. Hamborgs Beliggenhed, dens udbredte Handel og dens Stilling som Medlem af Hansforbundet gjøre det mere end sandsynligt, at denne Stad tidligere har været Gjennemgangspunctet

6) Matthias I. c.

7) Matthias I. 172, 329, 346.

8) Sammesteds S. 301 fg.

9) Sammesteds I. 95.

og Udgangspunctet for en Brevbefordring ved gaacnde Bud, skjendt siikre Efterretninger derom mangle¹⁰⁾. Formodentlig vare de tre store Kjøbmandsselskabers — Flanderfarernes, Engellandsfarernes og Skaanefarernes — Comptoirer de sædvanlige Udgangsteder. Men først da Handelsstanden i anden Halvdeel af det 16de Aarhundrede havde faaet en fælleds Børs, og denne et Forstanderskab, bestaaende af de tre nævnte Kjøbmandsgilders Oldermænd („die Börsealten“) og nogle aarligen alternerende Medlemmer af Stadsraadet, fik denne Brevforsendelse en mere regelmæssig Form, idet Budene bleve tagne i Ged, og bundne til visse Afgangsdage. Saaledes ordnedes efterhaanden flere forskjellige Budcourser, først (1570) den fra Hamburg over Amsterdam til Antwerpen, dernæst 1583 den til Lüneburg, 1586 den til Kölln, før 1592 den til Emden, 1592 den til Lübeck, 1593 den til Danzig og den til Leipzig, 1602 den til Kjøbenhavn og hele Danmark. 1607 blev første Gang en almindelig Brevbud-Anordning (Boten-Ordnung) udarbejdet og bekendtgjort ved Trykken; den blev 1641 og derefter 1678 paany revideret og trykt¹¹⁾. Jeg beklager, at jeg ikke har kunnet faae nogen af disse Anordninger at see (de findes hverken i Alesanders eller i nogen af de andre Samlinger af hamburgske Love, som jeg har efterseet); men det siges udtrykkeligt, at Anordningen af 1641 anfører alle de nævnte Bud-Courser, følgelig ogsaa den til Kjøbenhavn. Af det Anførte maa altsaa sluttes, hvad jeg ei veed at være andenstedsfra bekendt, 1) at Hamburgerne

¹⁰⁾ Matthias, I. S. 91 fgg., synes at vide god Bested, men han har glemt at anfere, hvorfra han har det.

¹¹⁾ Disse Notiser ere laante af Dr. N. N. Westphalens Hamburgs Verfassung u. Verwaltung (Hamb. 1846) II. 153 fg. Denne Forf. anfere dem ordret efter Dr. Kirchenpaners Programm zur Einweihungsfeier der neuen Börse in Hamburg (1841) S. 41 fg.

havde indrettet en Brevbud=Cours fra Hamborg til Kjøbenhavn allerede førend den danske Brevbud=Cours synes at være kommen istand (1624), og 2) at den en Tidlang er vedbleven efterat den danske Bud=Cours var indrettet. Deraf følger endvidere, at de hamborgske Entrepreneurer for denne Cours i hine Aar have havt en Factor eller Postmester i Kjøbenhavn, der modtog de overbragte Breve og Pakker, omdeelte dem, der skulde blive paa Stedet, og sørgede for den videre Forsendelse af dem, der skulde andensteds hen. En saadan Agents Ansættelse var, idetmindste før 1624, en Nødvendighed, og han er formodentlig vedblevet siden, saalænge denne Bud=Cours var i Gang. Ved Siden af disse private hamborgske Postanstalter oprettede Rigs-General-Postmesteren Greven af Thurn og Taxis et Rigs-Postamt i Hamborg 1615, men formedelt de nordtyske Fyrsters Modstand indrømmedes ham kun de to ovenfor omtalte Courslinier til og fra Hamborg. Nord for Hamborg synes Rigs-General-Postmesteren ei engang at have forsøgt paa at udvide sin Birkshomhed. Dmtrent ved samme Tid eller kort efter oprettedes ligeledes et kongl. svensk og et kongl. dansk Postcomptoir, noget senere et brandenburgsk, et brunsvig-lüneburgsk og et mecklenburgsk Comptoir. Det er ogsaa sandsynligt, at de slesvig-holsteen-gottorpiske Postanstalter, som vi senere (navnligen 1773) finde i Hamborg, ere oprettede i det 17de Aarh. Disse fremmede Postanstalter indskrænkede nu vistnok Hamborgernes egne private Postindretninger, men den stedse tiltagende Brug af saadanne Befordringsmidler gav dog vedkommende Bestyrere og Entrepreneurer en stedse stigende Indtægt af de Postcourser, som de vedligeholdte¹²⁾. Naar den svenske Konge har oprettet sit i Hamborg værende Postcomptoir, kan jeg ikke med Sikkerhed angive. Efter en

¹²⁾ Dr. Westphalen, a. St. S. 154 fg.

Utring af Hegewisch, som anfører, at Kong Christian IV. ved Fredsslutningen i Sjørød bevilgede den svenske Konge at lade en svensk Post passere igjennem hans Stater til og fra Hamborg¹³⁾, antager Falck¹⁴⁾, at denne Gjennempassage begyndte 1612 (skal være 1613, i hvilket Aar Freden først sluttedes). Men den Sjørødske Fredstractat indeholder Intet herom. Dog maa en Convention desangaaende være sluttet ikke længe efter (maaskee til den samme Tid, da det indrømmedes den danske Konge at sende en Post igjennem det svenske Gesheet til Norge); thi af de Svenskes Besværinger (3die Post) ved Grændsemødet imellem Knærod og Alfsbøl 1624, maa man slutte, at en saadan Gjennempassage af den svenske Post allerede i nogen Tid havde fundet Sted¹⁵⁾, og af Fredstractaten 1645, Art. 20, seer man, at den svenske Regjering før den Tid havde en Postmester i Helsingør til at expedere denne Post. Altsaa har den svenske Regjering før Erhvervelsen af Bremen og Venden, ja endog før Deeltagelsen i Trediveaarskrigen havt en regelmæssig Postbefordring igjennem de danske Provindsler til Hamborg. Fra samme Tid har upaatvivleligen denne Regjering havt en Postcommisair eller Postmester i sidstnævnte Stad, der omdeelte de tilsendte Breve, besørgede dem, der havde et andet Bestemmelsessted sendte videre igjennem en eller anden af de herværende Postanstalter, og samlede og expederede de Breve, som ønskedes sendte til Sverrige. Da Hamborgs Magistrat ikke betragtede Postvæsenet som et Statsanliggende, og her derfor fandtes flere private ved Siden af fremmede Postanstalter, som hver havde sine særskilte Postcourser, saa var Ansættelsen af en saadan Agent, saaledes som allerede ovenfor blev bemærket, en Nødvendighed, og da

¹³⁾ Gesch. d. S. Schlesw. u. Holsteins unter dem oldenb. Hause IV. 26.

¹⁴⁾ Handb. d. Schlesw. Holst. Privatrechts II. 508.

¹⁵⁾ Slange Pag. 513.

vi finde, at den svenske Regjering senere havde en Postmester i Hamborg saa er der ingen Tvivl om, at en saadan har været ansat ligesaa den Tid af, da denne svenske Postcourse begyndte.

Naar den danske Postcourse imellem Kjøbenhavn og Hamborg har begyndt, kan neppe bestemt afgjøres; thi det er vel muligt, at den har existeret som en privat Postanstalt før, maaskee endog længe før¹⁶⁾ Kong Christian IV. ved Reskriptet af 22de Novbr. 1624 og Forordningen „om Postbudde“ af 24de Decbr. 1624 ordnede denne Brevbefordring, uden dog at berøve den sin Charakter som en privat Anstalt, og satte den i regelmæssig Forbindelse med andre Postcourser igjennem hele det danske Rige. Forordningen taler ikke udtrykkelig om nogen dansk Postcommissair eller Postmester i Hamborg, men den indeholder ei heller Noget, som kan vække Tvivl om, at en saadan er fra denne Tid af bleven ansat der, hvis han ikke var der isorveien; thi han kunde, som sagt, under de der- værende Omstændigheder ei undværes. Naar denne danske Postmester i Hamborg samlede de Breve, som søffedes affendte med den danske Post til Kjøbenhavn, saa greb han vistnok ind i den hamburgske Entrepreneurs (Botenmeister) Næring, som bestyrede den i Aaret 1602 oprettede Budcourse imellem Hamborg og Kjøbenhavn, men paa samme Maade indskrænkede denne Entrepreneurs Commissair i Kjøbenhavn den danske Postanstalt i dens Virksomhed ved der at samle de Breve, som med de hamburgske Bud søffedes sendte til Hamborg. Desuagtet forbød den danske Regjering ikke denne Brevsamling i Kjøbenhavn; thi den omtalte hamburgske Budcourse bestod, som vi hørte ovenfor S. 586, endnu 1641 og formodentlig senere. Men desto mindre Grund havde den hamburgske Magistrat

¹⁶⁾ Jvfr. K. Christian den 2den verdslige Lov Cap. 63.

til at forbyde den danske Postcommissairs Virksomhed i Hamborg. Der kunde ei heller være Tale om at forbyde den danske Regjering, hvad man allerede havde tilladt den svenske Konge, og til samme Tid eller noget senere tillod Churfyrsten af Brandenburg og Hertugerne af Brunsvig og Mecklenburg. Den hamborgske Magistrat vilde ikke selv befatte sig med Brev- og Pakkebefordring, men kunde ikke overse, hvor fordeelig det maatte være for Hamborg, som Handelsstad, at være Centrum for en stor Mængde Postlinier til alle Sider. Den saae derfor uden Tvivl ret gjerne saadanne Postcourser blive indrettede, om det endog skeete for fremmed Regning, og var formodentlig langt fra den Tanke at ville lægge dem nogen Hindring i veien. Det er derfor muligt, at man ei engang har søgt eller faaet af den hamborgske Magistrat nogen formelig Tilladelse til et saadant Postcomptoirs Oprettelse i Hamborg. Den voldsomme Fremgangsmaade, som Lübeck's Magistrat den 2den Jan. 1697, da den havde bestemt at gjøre Postvæsenet i denne Stad og dens Gebeet til et Statsinstitut, tillod sig imod det danske ridende Postbud, og de Forhandlinger imellem den danske Regjering og Lübeck's Magistrat, som vare en Følge deraf, vise tydeligt nok, at der ikke eksisterede nogen formelig *Convention* angaaende det derværende danske Postcomptoirs Berettigelse, uagtet der dog havde været et saadant i Lübeck næsten i et halvt Aarhundrede. — Det forundrer mig derfor ikke, at man i vore Archiver ei har fundet nogen Overenskomst med Hamborg's Magistrat angaaende det danske Postcomptoirs første Oprettelse i denne Stad; thi jeg er endog temmelig vis paa, at der aldrig har eksisteret noget saadant Document. Ved stiltiende at tillade fremmede Postmestere i en lang Række af Aar upaataalt at expedere fremmede Poster indenfor Stadens Omfærd, gav Hamborg's Magistrat vistnok Bedkommende Hævd paa at bruge denne Virk-

somhed ogsaa i Fremtiden og at ansee sig berettigede dertil; men den har neppe anseet dette for noget Tab. Brevbefordringen, som den var i første Halvdeel af det syttende Aarhundrede, indbragte neppe stort Mere, end det, der kunde tilkomme Brevsamlerne og Brevdragerne for deres Umage og Arbejde. End ikke det tariffede Postvæsen med det udstrakte Privilegium kunde den Gang svare Regning.¹⁷⁾ Derfor var ogsaa det Udstyr, hvormed de fleste Postanstalter i Begyndelsen optraadte, meget tarveligt: det danske Postcomptoir i Hamborg var i en Deel af det 17de Aarhundrede i en Kjælder under et privat Huus. At der heraf skulde udvikle sig en Institution af det Omfang og den Betydning, som Postvæsenet i vore Dage har, kunde den Gang Ingen forudsæe. — Men Hovedgrunden, hvorfor Hamborgs Magistrat ikke forbed fremmede Fyrster selv at expedere den Post, som de sendte til denne Stad, var dog den, at Magistraten ikke med nogen Ret kunde forbyde det, medmindre den kunde give Garantie for, at den, uden deres Medvirkning, skulde blive tilbørligen expederet. Men betragter man Forholdene, som de da vare, noget nærmere, saa vil man finde, at Magistraten ikke til nogen Nytte for Staden kunde give denne Garantie. Hamborg herte, som vi vide, til de tydske Rigsstænder, som havde anerkjendt Keiserens Ret til at forlehne Huset Taxis med Postregalet, og derfor havde fundet sig i, at Greven oprettede en Postanstalt i denne Stad. At dens Virksomhed indskrænkedes til de to Postrouter, hvorpaa den formodentlig havde faaet Hævd, var kun en Følge af, at Nabolandenes Fyrster ikke erkjendte Keiserens Ret til at berøve dem deres Postregale, og selv vilde udøve det. Dersom Hamborgs Magistrat under disse Omstændigheder vilde i sit eget Navn have overtaget Be-

---

¹⁷⁾ Matthias I. 115—123.

styrelsen af Postvæsenet, forsaavidt det ei henhørte under den taxiste Postanstalt, saa vilde den derved kun have banet Veien for Rigsarvepostmesteren til den Udvidelse af hans hamborgske Postamts Virksomhed, som han saa gjerne ønskede. Det vilde nemlig have været en let Sag for Rigsarvepostmesteren at udvirke hos Keiseren et peremptorisk bydende Mandat, som befalede Magistraten at afholde sig fra at besatte sig med Postvæsenet og at overlade dets Administration til Rigspostmesteren alene. En saadan Ordre vilde Magistraten neppe have kunnet negte Lydighed. Stadens Regjering vilde altsaa ikke have vundet Noget ved selv at overtage Bestyrelsen, men de private hamborgske Entrepreneurer, som for egen Regning vedligeholdte de ovenfor nævnte forskjellige Postcourser, vilde have tabt deres Indtægter deraf, og Stadens Borgere maaskee endog de Fordele, som disse Postforbindelser ydede dem; thi, naar disse Postcourser vare komne under det taxiste Postamts Bestyrelse, saa vare de blevne forvandlede til taxiste Postcourser; men, da Nabofyrsterne ikke vilde taale andre taxiste Postcourser igjennem deres Territorier, end de to, hvorpaa Rigspostmesteren havde faaet Hævd, saa maatte hine private hamborgske Postcourser, som kun bestode ved Nabofyrsternes Indrommelse til Gjengæld for den hamborgske Magistrats Indulgenti i lignende Tilfælde, have gaaet ind, hvis ei disse Nabofyrster selv havde villet vedligeholde dem. Da saaledes den hamborgske Magistrat ved selv at overtage Postbestyrelsen kun havde Tab for Byens Borgere, men ingen Fordeel at vente, saa fulgte den med velberaadt Hu den Bei, som Forholdene selv syntes at anvise. Den betragtede ikke Postvæsenet som et Regale, hvis Bestyrelse tilkom Regjeringen, men lod det derimod uhindret fortsætte den Udvilingsgang, det selv havde begyndt. Derfor tillod Magistraten uden Modsigelse Nabofyrsterne, ligesom den,

efter keiserlig Befaling, havde tilladt Rigsarvepostmesteren, selv at expedere de Poster, som de sendte til eller fra Staden; derfor vedbleve de af Hamborgerne selv oprettede Postcourser at være, hvad de fra Begyndelsen af havde været, private, kun at Magistraten sørgede for, at Administrationen var paa- lidelig. Hamborgs Magistrat brugte altsaa, i denne Henseende, samme Fremgangsmaade, som, efter hvad vi ovenfor (S. 584) hørte, saa mange andre tydske Rigsstænder fulgte. De viste vel en vis passiv Lydighed mod Keiserens Bud, forsaavidt de tillode Rigsarvepostmesteren at indrette sine Postanstalter i deres Territorier, men de gjorde Intet, for at hævde disse i Almindelighed lidet yndede Postanstalter den udelukkende Ret til Postbefordring, som han gjorde Paastand paa. I Hamborg forblev ogsaa paa den Maade den taxiske Postanstalts Virksomhed indskrænket til Expeditionen af de to omtalte Poster. De fremmede Fyrsters Postanstalter kunde Arvepostmesteren nemlig ikke fortrænge, idetmindste ei uden Magistratens Hjælp; thi ingen af disse Fyrster erkjendte Keiserens Ret til at bortforlehne deres Postregale, eller vilde taale nogen Indskrænkning af Rigsarvepostmesteren i dets Udøvelse. Han forsøgte gjentagne Gange for- gæves at faae Hertugen af Brunsvig-Lüneburgs Postanstalt i Hamborg ophævet eller indskrænket, som formeentligen gjø- rende Indgreb i hans Ret, netop fordi denne Fyrste havde maattet indrømme Rigsarvepostmesteren Ret til et Par Post- router igjennem hans Lande. Hvad Hamborgernes egne Post- anstalter angaaer, saa manglede det vel ikke paa keiserlige Be- falingen til Tydsfflands Rigsstænder, navnlig til Hamborgs Senat, at affstaa alle egne Postanstalter og ikke at gjøre no- get Indgreb i det keiserlige Postregale.¹⁸⁾ Men Senatet ad-

¹⁸⁾ Matthias I. 116 fg. 121 fg. 124. F. Clemens, Hamb. Chron. S. 243.

løb ikke Befalingen, og Rigsarvepostmesteren drev formodentlig ei videre derpaa, da han maatte erkjende, at de private hamborgske Postanstalters Ophævelse ikke kunde nytte ham det Allermindste, da de, formedelst Rabofyrsternes Modstand, ikke vilde kunne fortsættes som tariske Poster, men vilde for Storstedelen blive optagne af disse Fyrster og altsaa expederede af deres Postmestere i Hamborg.

Idet nu den slesvig-holsteenske provisoriske Regjering i forrige Aar (1848) paastod, at den kongelige danske Postanstalt i Hamborg skyldte den Landskøihered, som de holsteenske Grever og Hertuger fordem udøvede over Hamborg og dets Territorium, sin Tilværelse, og at den altsaa ikke var en kongelig dansk, men en hertugelig holsteensk Anstalt, har den endnu ikke kjendt, eller aabenbart misforstaaet de Forhold, hvorefter under denne Postanstalt opstod, og den hele Maade, hvorpaa vort Postvæsen fra først af blev indrettet. Jeg mener nemlig, at den ovenfor givne Fremstilling af Forholdene, som de virkelig vare, maa gjøre det aldeles klart, at man ved Oprettelsen af den danske Postexpedition i Hamborg ikke havde den fjerneste Tanke om at ville gjøre nogen Høiheredsret over denne Stad gjældende. Hvad den danske Regjering herved tillod sig, var intet mindre, end hvad flere tydske Rigsstænder tillode sig i mange Medstænders Stæder, der vare i samme Tilfælde, som Hamborg; det var den samme Ret, som flere tydske Rigsstænder, der ikke havde noget Skiu af Herredømme over Hamborg, udøvede i denne Stad; ja, det var det samme, som Magistraten tillod den svenske Konge paa en Tid (for hans Deeltagelse i Trediveaarskrigen), da han slet ikke stod i nogen politisk Forbindelse med Tydskland eller Hamborg. At den danske Regjering eiheller betragtede en saadan Postexpedition i en fremmed Stad som Udøvelse af noget Herredømme over fremmed Territorium, sees deraf, at Kong Christian IV. tillod

Hamborgerne at have en Postexpediteur i Kjøbenhavn og Kongen af Sverrig at have en egen Postmester i Helsingør. Det Samme følger ogsaa uimodsigeligen deraf, at Kong Frederik III 1650 oprettede en Postanstalt i Lybek (hvor ogsaa Hertugen af Gottorp maa have havt en saadan) af samme Art, som den i Hamborg, uagtet Staden Lybek allerede fra Aaret 1226 af var en fri Rigsstad og tilligemed sit rigssumiddelbare Territorium aldeles uafhængig af de holskeenske Grever og Hertuger. Her kan altsaa ikke noget Overherredømme have berettiget den danske Konge til at oprette en Postexpedition. Og dog blev den oprettet. Man indvænde ikke, at Vilkaarene, hvorunder man tillod en dansk Postmesters Virksomhed i Lybek, vare ganske andre, end i Hamborg. De vare oprindeligen, det vil sige fra A. 1650 til 1697, de samme i begge Stæder, men undergik fra den Tid af en Forandring i Lybek, hvis Magistrat, med Hensyn til Postvæsenet havde friere Hænder, end Hamborgs. Da nemlig Rigsarvepostmesteren hverken havde gjort, eller formedelt Nabofyrsternes Modstand, nogenstunde kunde gjøre sit Privilegium gjældende i Lybek, saa bestemte Lybeks Magistrat, efter de nordtydske Fyrsters Exempel, sig til, fra Begyndelsen af Aaret 1697 selv at overtage Postvæsenets Bestyrelse paa Rigsstadens Territorium, og vilde fra den Tid af ikke taale nogen fremmed Postexpedition. Men den danske Regjering vilde ikke finde sig i at opgive en Ret, hvorpaa der nu havde næsten halvhundredaarig Hævd, og Striden herover bilagdes ved en Overenskomst, hvorved Kongen indrømmede, at den danske Post for Fremtiden skulde ekspederes af Staden Lybeks Postmester, men han skulde, med Hensyn til denne Deel af sin Virksomhed modtage en Instrux af det danske Postamt i Kjøbenhavn, og aflægge Regnskab til dette for det af ham i denne Henseende Oppebaarne. Havde Hamborgs Magistrat med nogen Fordeel til samme Tid kunnet

og villet følge Lybeks Exempel, ſaa vilde man vel paa en lignende Maade have ſøgt at komme overeens med de Raboſyrſter, ſom havde ſaaet Hævd paa at have egne Poſtanſtalter i Hamburg. Men det ſteete af de anførte Aarsager ikke. De, der paaſtaaer, at Oprettelſen af den danſke Poſtanſtalt i Hamburg ſkyldte det Overherredømme, ſom de holſteenske Hertuger havde over denne Stad, ſin Tilværelſe, ville desuden have oudt ved at forklare, hvorfor det omtalte Overherredømme i denne Henſeende udøvedes netop i det Omfang og paa den Maade, ſom vi finde at være Tilfældet. Dersom den danſke Konge, ſom Hertug af Holſteen kun iſølge dette Overherredømme ſkulde have kunnet oprette en Poſtanſtalt i Hamburg, ſaa maatte det antages, at dette Overherredømme medførte Ret til at udøve Poſtregalet i denne Stad og paa dens Territorium. Men dersom denne Ret tilkom de holſteenske Hertuger, hvorfor hævdede de ſig da ikke dens Beſiddelſe her ſaaledes, ſom i deres øvrige Lande? Hvorfor lode de da private hamburgſke Poſtanſtalter uhindrede beſtaaer, hvorfor tillode de Rigsarvepoſtmesteren, ſom de ellers ikke vilde have Noget at gjøre med, og de andre Raboſyrſter at oprette Poſtanſtalter i Hamburg? Hvis man vil beſvare diſſe Spørgsmaal med den loſe Formodning, at Retten kan være tabt ved Forſømmelſe af at hævde den itide, ſaa bliver dog endnu det Spørgsmaal tilbage, hvorfor de holſteenske Hertuger da beſtyrede den Deel af Regalretten, ſom de havde vindiceret ſig, paa den Maade, ſom vi ſee anvendt. I alle Tractater, hvorved Hertugdemmerne Sleſvig og Holſteen deelted imellem forſkjellige Fyrſter af det oldenborgſke Huus, beſtemtes¹⁹⁾, at Staden Hamburg med alle Rettigheder og Tjenester, ſom der tilkom Holſteens Lands-

¹⁹⁾ See Delingstractaterne af 1490, 1511, 1564, 1581, Hanſens Staatsbeſchr. d. S. Schleſwig S. 585, 609, 617, 630.

herrer, skulde være fælleds for de delende Fyrster. Endog det Sønderborgske Huns var, i Forhold til dets Andeel af Hertugdømmerne, deeltagtigt deri. Dersom nu Postregalet eller saameget deraf, som var conserveret, havde hørt til disse Rettigheder, saa maatte det have været administreret i Fælledsskab. Det var saa meget mere naturligt, som ingen Post kunde passere igjennem begge Hertugdømmer uden at berøre begge Landsherrers Territorier. Men dog havde Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp hver sin særskilte Postanstalt i Hamborg, uagtet det var aabenbart, at den kongelige maatte være langt betydeligere, og altsaa afstaae større Indtægter, end den hertugelige, da hiin expederede ei blot alle Breve til og fra den kongelige Andeel af Hertugdømmerne, men ogsaa alle til og fra Kongerigerne Danmark og Norge, der passerede Hamborg. Om de sønderborgske Hertugers Deeltagthed i disse Postintrader synes der aldrig at have været Tale. Alt dette bliver kun forklarligt under den Forudsætning, hvis Sandhed vi ovenfor have seet bekræftet fra andre Sider, at Holsteens Landsherrer ikke betragtede Oprettelsen af deres Postanstalter i Hamborg som betinget ved det Overherredømme over Staden og dens Territorium, som de endnu havde beholdt tilbage i det 17de Aarhundrede, altsaa ei heller disse Anstalter selv som Midler til dets Udøvelse. — Naar dette erkjendes, bortfalder den Hovedgrund, hvorpaa den provisoriske Regjering har støttet sin Paastand om, at det kongl. Postamt i Hamborg er en holsteensk Institution; thi da maa det indrømmes, at det ogsaa kan være en dansk, eller en for Danmark og Hertugdømmerne fælleds Institution. Hvad der i denne Henseende skal kaldes det Rette, vil beroe paa, hvorledes Postvæsenet i Danmark og den kongelige Andeel af Hertugdømmerne fra først af er blevet ordnet.

Lykkeligviis lader vort Postvæsens ældste Historie ingen Tvivl om Kongerigets Ret i denne Henseende tilbage. Tage vi Kong Christian IVdes Forordning af 24de December 1624, hvorved Postvæsenet i disse Lande først ordnedes, for os, saa ville vi finde de samme Hovedpostlinier, som endnu gjennemskjære Danmark og Hertugdømmerne, allerede her trukne. (Provindserne hiinsides Sundet vare naturligviis tagne med.) Middelpunktet eller det Sted, hvorfra alle Hovedpostlinierne gaae ud i det østlige Danmark, er Staden Kjøbenhavn, paa Halvoen Staden Kolding. I Kjøbenhavn havde Postvæsenets Bestyrelse sit Sæde. Denne Bestyrelse bestod af 4 kjøbenhavnske Kjøbmænd, een af det islandske, een af det ostindiske Handels-selskab, een af Klædes og een af Silke-Compagniet, hvilke dertil bestiftedes af Kjøbenhavns Magistrat. Denne kjøbenhavnske Direction bestiftede og afskedigede Postmestrene, altsaa ogsaa Postmesteren i Hamborg, Postbudene og øvrige Postbetjente naar Behov gjordes, Postmestrene dog kun med Kongens eller hans Statholders Raad og Bevilling; den gav dem fornødne Instrurer, bestemte, hvilke Dage Posten skulde afgaae, og Tiden, hvori Veien skulde tilbagelægges o. s. v. Postvæsenets Indretning ifølge denne Forordning er saaledes i sit egentlige Væsen en dansk Institution. I Forordningens Indledning angives ogsaa Hensigten at være „Ordinarie Budde offuer alt vort Rige Danmark at anrette“. Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen nævnes slet ikke i dette Actstykke. Men det danske Postvæsens Administration udstrakte vistnok sin Virksomhed tillige over Hertugdømmerne; thi Hovedrouten, imellem Kjøbenhavn og Hamborg gif over Korsør, Nyborg, Middelfart, Kolding, Haderslev, Slensborg, Rendsborg og Ikehoe, altsaa midt igjennem begge Hertugdømmerne, og de Forpligtelser med Hensyn til Postvæsenet, som i Forordningen paalægges de Kjøbstæder, hvor der vare Stationer, maae ogsaa ansees paalagte

Kjøbstæderne i Hertugdømmerne. Taxten for et enkelt Brevs Befordring fra Kjøbenhavn til Kolding, Haderslev og Flensborg var den samme (6 sk), Beviis for, at man i Postvæsenet ikke kjendte nogen Grændse ved Koldingaa. Ved den Reform i vort Postvæsen, som indførtes ved Frederik den 3dies Forordning af 30te Novbr. 1653, forandrede intet i det's Charakter som en væsentligen dansk Institution. Postvæsenets Bestyrelse, hvis Sæde fremdeles blev Kjøbenhavn, overdroges til en General-Postmester, hvem alle ved Postvæsenet ansatte Embeds- og Bestillingsmænd, saavidt deres Bestilling angik, vare undergivne, og som kunde straffe i fornødent Fald enten ved Pengebøder eller ved Affattelse fra Bestillingen (§ 11). Den første, som beklædte denne Post, var Povel Klingenberg, som derved udførte en af ham selv udfastet Plan paa egen Bekostning, men tillige med Ret til det Overskud, som Postvæsenet maatte faae af sig²⁰). Entreprisen lønede sig, som man veed, meget godt. Han afstod senere, med Kongens Samtykke, for 12,000 Specier, sit Privilegium til Grev Christian Gyldenløve, som kort efter forundtes kongelig Bevilling paa, at han og hans mandlige Descendenter bestandigen skulde beholde General-Postmesterkabet. I hans Navn og for hans Regning blev nu Postvæsenet derefter bestyret, indtil hans Død i Aaret 1703, hvorpaa Bestyrelsen fortsattes paa samme Maade i hans Arvingers Navn, indtil Kong Frederik IV affjødte hans Enke Privilegiet, og fra 1711 af lod Postvæsenet bestyre i Regjeringens Navn. I den første Periode af vort Postvæsens Historie (1624—1653) havde

---

²⁰) Denne entreprenante Mand var en født Hamburger, men havde levet i en Række af Aar i Danmark som dansk Underjaat, først som Krigs-commissair i Sjælland, siden som Admiralitetsraad i Kjøbenhavn.

man indſtranket ſig til Befordring af Breve og ſmaa Pakker ved gaaende Bud. Den hele Indretning var ſaare ſimpel, og behøvede intet koſtbart Materiel. Regjeringen forbeholdt ſig at udnævne Directeurerne og at tages paa Raad af diſe ved Poſtmestrenes Udnævnſe. Den tilſtod viſſe af Poſtvæſenets Betjente, naar de ingen borgerlig Næring eller andre Breve, i Fredstid Frihed for borgerlige Tyngder og Poſtbudene fri Overſart over Færgſtederne; men iøvrigt beſtyredes Poſtvæſenet aldeles ſom et privat octroyeret Handelsſelskab. Dets Betjentes Lønninger beſtode i en viſ Dvotadeel af den beſtemte Brevporto, og vare aldeles afhængige af dennes Storrelſe. En Poſtmesters Beſtilling var i denne Periode formodentlig kun af ringe Omfang, ofte forbunden med en anden Næringsvei, og kan maaskee paſſende ſammenlignes med en Claſſe-lotterie-Collection i vore Dage. En danſt Poſtanſtalt af denne Beſkaffenhed kan derfor neppe have gjort ſynderlig Opſigt i Hamborg, ligesaa lidt ſom den ſamtidige hamborgſke Poſterpedition i Kjøbenhavn. Ved den Reform, ſom Frederik den 3dies Forordning af 30te Novbr. 1653 regulerede, men ſom allerede var indført noget iforveien (maaſke allerede 1650), bleve de gaaende Bud ombyttede med ridende og fløende, og foruden den ridende Brevpoſt imellem Kjøbenhavn og Hamborg indrettedes tillige en ugenlig Pakkepoſt paa denne Route, ſom befordrede baade Gods og Paſſagerer. Et ſaadant Poſtvæſen krævede en Mængde Kræfters Samvirken og et ikke ubetydeligt Apparat. En dertil ſvarende danſt Poſtanſtalt i Hamborg maa allerede dengang have været et ganſke anſeeligt Etabliſſement, af ſamme Slags, ſom den ſiden 1615 der beſtaaende taxifte Poſtanſtalt. Det var altsaa egentligen i denne anden Periode af vort Poſtvæſens Historie, at der erhvervedes Hævd paa at have en ſaadan udvidet og fuldſtændig danſt

Postanstalt i Hamborg, imedens paa samme Tid den hamborgske Budcours paa Kjøbenhavn ophorte, formodentlig fordi den ei kunde concurrere med den danske ridende Post. Det Postvæsen, som erhvervede denne Hævd, var en vistnok ved kongeligt Lovbud ordnet, auctoriseret og understøttet, men forresten ganske privat Anstalt, hvis Bestyrelse havde sit Sæde i Danmarks Hovedstad, Kjøbenhavn, og hvis Entrepreneur og Chef havde Titel af kongelig dansk General-Postmester, men iøvrigt bestyrede Anstalten med uindskrænket Magt, indsatte og afsatte Postmestere o. s. v. At kalde den af en saadan General-Postmester indsatte Postmester i Hamborg en hertugelig holsteensk Embedsmand og den af ham indrettede og vedligeholdte Postanstalt i Hamborg en hertugelig holsteensk Postanstalt vilde være stridende mod al Logik. Et særskilt Postvæsen for den kongelige Andeel af Hertugdømmerne existerede ikke. Endog paa en Tid, da de fleste Institutioner vare forskjellige for Kongeriget og Hertugdømmerne, var vort Postvæsen absolut kun eet. Vil man kalde dette Postvæsen en dansk Institution, og altsaa den dertil svarende Postanstalt i Hamborg en dansk Postanstalt, saa troer jeg, at vort ældre Postvæsens hele Indretning berettiger os dertil. Men om man endog vil betragte den hamborgske Postanstalt, som fælleds for Kongeriget og den kongelige Andeel af Hertugdømmerne, paa Grund af, at det danske Postvæsens Bestyrelse udstrakte sin Virksomhed ogsaa over disse Lande, saa gjøres derved intet Skaar i Kongerigets Ret til at have en Postanstalt i Hamborg; thi det er i ethvert Tilfælde det danske Postvæsen, som har erhvervet Hævd paa denne Anstalt. Siden Aaret 1711 er Intet foregaaet, der kunde svække den saaledes erhvervede Ret; thi jeg anseer det for afgjort, at Ingen kan tabe

en Ret, som han har, og factisk udover, fordi han tidligere har været uvidende om dens egentlige Oprindelse, og støttet den paa en urigtig Grund. Hvis det derfor skulde findes, hvad vel er muligt, at den danske Regjering i det 18de Aarhundrede ved Forhandlinger med Hamborgs Magistrat om Postvæsenstager nu og da har beraabt sig paa de holsteenske Hertugers Overherredømme over denne Stad, som Grund til den danske Konges Ret til at have en Postanstalt i Hamborg, saa kan en saadan Wildfarelse, der hidtil har været uden Følger, ikke nu gøres gjældende til Skade for den danske Krone tværtimod de klare Beviser for, at hiin Ret hverken var grundet eller kunde grundes paa det omtalte Overherredømme. Efterat Kongen af Danmark havde affjort den danske Familie, som havde faaet arvelig Forlehnning med Postregalet i den danske Stat, denne Besiddelse, og tilfredsstillet dens Krav paa Erstatning ved (1732) at overlade den et til Kronen hjemfaldet dansk Lehnsgrevskab i Nørrejylland (Løvenholm), var den det danske Postvæsen tilhørende Postanstalt i Hamborg bleven den danske Krones umiddelbare Besiddelse. Kongelige Postembedsmænd traadte i Stedet for de private, en Direction af flere Medlemmer overtog General-Postmesterens Functioner; men isvrigt blev Forholdet usforandret. Da Kong Christian VII ved det bekjendte Mageffekte i Aaret 1773 var kommen i Besiddelse af den forhen storfyrstelige Deel af Holsteen, maatte Regjeringen først affinde sig med Familien Wedderkop, der var arveligen forlehnet med Postregalet i dette Land, før dets Postvæsen kunde blive underlagt det kjøbenhavnske General-Postamts Bestyrelse. Det skeete derfor først ved Begyndelsen af Aaret 1776. Den dertil hørende storfyrstelige Postanstalt i Hamborg blev nu forenet med det kongelige

danske Postamt sammesteds. Denne Foranstaltning, en naturlig Folge af, at den storsyrstelige Andeel af Holsteen nu var bleven forenet med den kongelige Andeel, hvis Postvæsen altid var blevet bestyret som en uadskilt Deel af det danske Postvæsen, forandrede naturligvis ikke i mindste Maade sidstnævnte Postamts Charakter som en kongelig dansk Postanstalt.
